

DE BEVOLKINGSDICHTHEID PER GEMEENTE

De hoofdkarta (schaal 1 : 500 000) stelt de verdeling voor van de bevolkingsdichtheid, berekend op gemeentelijk niveau, op het ogenblik van de jongste telling (31 december 1970). België telde 9 650 944 inwoners op een oppervlakte van 30 513,95 km²; de gemiddelde bevolkingsdichtheid van 316 inwoners per km² is één van de hoogste ter wereld.

Zoals elke dichtheidskaart, is ook deze gebaseerd op de — natuurlijk verkeerde — veronderstelling dat de verdeling van de bevolking gelijkmatig is over het gekozen referentieoppervlak, in dit geval de gemeente.

De belangrijkste moeilijkheid, die opduikt bij het tot stand komen van een bevolkingsdichtheidskaart, houdt verband met een verantwoorde keuze van de klassegrenzen. De dichtheden van de Belgische gemeenten vertonen een zeer grote waaier, gaande van 8 inwoners per km² (gemeente Wancennes, provincie Namen) tot 21 809 inwoners per km² (gemeente Sint-Gillis in het arrondissement Brussel-Hoofdstad). Hierbij komen nog bepaalde tegenstellingen tot uiting : op 50 % van 's lands uitgestrektheid woont slechts een tiende (10,11 %) van de totale bevolking, terwijl de helft ervan geconcentreerd is op 8,5 % van de oppervlakte.

De grenzen van de dichtheidsklassen werden bepaald als volgt : op basis van een kaart met dichtheidswaarden op gemeentelijk niveau, hebben we geprobeerd om de klassegrenzen daar te leggen waar de dichtheidsverschillen tussen de aangrenzende gemeenten het scherpst tot uiting kwamen. We zijn tevens overgegaan tot een classificatie van de gemeenten, gegroepeerd per geografische streek, naar stijgende bevolkingsdichtheid. Hiertoe hanteerden we de afbakening van de geografische streken, zoals deze vastgesteld werden op de plaat 50A « Regionale Indelingen » in de Eerste Nationale Atlas. Deze regionale reeksen hebben het bestaan van onderbrekingen in het daglicht gesteld, die niet tot uiting kwamen in de lijst van alle gemeenten van het Rijk, op analoge wijze gerangschikt naar stijgende dichtheid. Deze lijst vertoont inderdaad niet de minste onderbreking vanaf de dichtheid 8 — de geringste waarde — tot de dichtheid 211 : alle dichtheden hebben er een min of meer hoge frequentiewaarde. De belangrijkste moeilijkheid bestond erin de klassegrenzen die aldus tot stand waren gekomen, met mekaar in overeenstemming te brengen bij de overgang van de ene streek naar de andere. Na vele pogingen, opteerden we voor de volgende oplossing : een onderverdeling in vijftien klassen met een stijgende klassebreedte. Deze opdeling schijnt ons inziens rekening te houden met de geografische werkelijkheid en zowel de hoogste als de laagste dichtheden voldoende op te splitsen. De klassegrenzen vertegenwoordigen juiste waarden : zij onderlijnen hiaten — voor zover deze bestaan — tussen de opeenvolgende gemeenten, gerangschikt naar groeiende dichtheid.

De namen van de referentieplaatsen die op de hoofdkarta werden aangebracht, zijn de centra van niveau 2 (Eerste Atlas van België, plaat 28A).

De kaart onderstreept duidelijk de tegenstelling inzake dichtheid tussen het Vlaamse land en Wallonië. Zij toont ook de uitgestrekte stedelijke en voorstedelijke vlek van de Brusselse agglomeratie, die ruim is uitgroeid over de grenzen van het arrondissement Brussel-Hoofdstad. De klasse 15 (dichtheden : 11 616 tot 21 809) is overigens enkel vertegenwoordigd in de Brusselse agglomeratie, met uitzondering van de gemeente Borgerhout (dichtheid 12 534) in de Antwerpse agglomeratie.

Wallonië behoort overwegend tot de laagste drie klassen : in de Ardennen en de depressie Fagne-Famenne doen zich dichtheden voor begrepen tussen 8 en 79; Belgisch-Lotharingen, dat praktisch volledig behoort tot klasse 2, kent dichtheden van 28 tot 79. Condroz vertoont dichtheden die variëren van 28 tot 128, en slechts enkele gemeenten behoren er tot klasse 4 (129 tot 182). Hetzelfde geldt voor de leemplateaus van Henegouwen, Brabant en Haspengouw, waarbij nochtans klasse 4 meer aan bod komt. De industrieas Hene-Samber-Maas — de enige dichtbevolkte strook in Wallonië — komt zeer sterk tot uiting. De as verbindt de volgende steden en agglomeraties : Bergen (Mons), La Louvière, Charleroi, Namen (Namur), Hoei (Huy), Luik (Liège) en Verviers.

In tegenstelling tot Wallonië domineren in het Vlaamse land de hoge dichtheidsklassen. Bij het gelijktijdig beschouwen van het Vlaamse land en de Brusselse regio valt één der voornaamste kenmerken van de bevolkingsverdeling op : een uitermate dichtbevolkte driehoek, waarvan de hoekpunten gevormd worden door de agglomeraties Brussel, Antwerpen en Gent. Binnen dit kerngebied komen dichtheden beneden 300 zelden voor : vaak liggen ze tussen 400 en 1 000. In het Vlaamse land bestaan de overige dichtbevolkte gebieden uit het Kortrijkse, met Moeskroen (Mouscron) als uitloper (aan de overkant van de taalgrens), en de Belgische kuststreek, waarvan het stedelijk karakter dat verbonden is met het toerisme, verzwakt tot uiting komt ten gevolge van gemeentelijke samenvoegingen, die in West-Vlaanderen al op 31 december 1970 werden doorgevoerd.

De dunbevolkte gebieden van het Vlaamse land behoren tot de klassen 2 en 3 (28 tot 128) : zij stemmen hoofdzakelijk overeen met de Zee- en Beneden-Scheldepolders. Binnen-Vlaanderen, ten westen van Gent en ten noorden van Kortrijk, evenals de Antwerpse en de Limburgse Kempen, zijn gekenmerkt door een voor het Vlaamse land relatief zwakke dichtheid; de dichtheden liggen vooral tussen 130 en 409, maar ze zijn nog merklijk hoger dan de geringe dichtheden van Wallonië.

Tussen 1964 en 1976 heeft de administratieve kaart van België grondige wijzigingen ondergaan op gemeentelijk vlak. Ten gevolge van een reeks van samenvoegingen viel het aantal Belgische gemeenten terug van 2 663 (telling van 1961) tot 2 379 (telling van 1970) en vervolgens tot 596 na de belangrijke fusies in 1976.

De gemeentelijke samenvoegingen hebben een gevoelige wijziging teweeggebracht in de dichtheidskaart, voor zover plattelandsgemeenten samengevoegd werden met verstedelijkte gemeenten. Op deze manier zijn veel contrasten weggefallen. Beschouwen we enkel maar de nieuwe fusiegemeente Knokke-Heist (West-Vlaanderen) als voorbeeld. De gemeente is ontstaan door samenvoeging van twee badsteden (Knokke en Heist) met twee landelijke poldergemeenten (Ramskapelle en Westkapelle). De nieuwe gemeente heeft een dichtheid van 484, terwijl de dichtheden binnen de oude gemeentegrenzen er als volgt uitzagen : 1 197 voor Heist, 659 voor Knokke, maar slechts 129 voor Westkapelle en 97 voor Ramskapelle.

Door het spel van samenvoegingen bestonden er op 1 januari 1978 nog slechts 13 gemeenten met een bevolkingsaantal kleiner dan 2 000, waarvan maar één enkele gemeente met minder dan 1 000 inwoners (Herstappe, provincie Limburg : 103 inwoners). In 1970 daarentegen telde 58,64 % van het totaal aantal gemeenten (1 395 op 2 379) minder dan 2 000 inwoners (waarvan 141 met minder dan 250 inwoners).

Om met deze diepgaande administratieve wijziging rekening te houden — en uit bezorgdheid om de hoofdkarta te actualiseren — hebben we een gemeentelijke dichtheidskaart op 1 januari 1978 toegevoegd op schaal 1 : 2 500 000. De cijfers zijn deze van de bevolkingsregisters van de gemeenten. Ze zijn het resultaat van een algebraïsche optelling van het jaarlijks natuurlijk saldo en het migratiesaldo. Het spreekt vanzelf dat deze resultaten minder juist zijn dan de gegevens van een volkstelling, maar de eventuele onnauwkeurigheden kunnen geen gevoelige wijzigingen teweegbrengen in de dichtheidswaarden.

Op 1 januari 1978 telde België 9 837 413 inwoners met een gemiddelde dichtheid van 322 inwoners per km². Omwille van de hoger vermelde redenen vertonen de dichtheden minder uiteenlopende waarden. De geringste dichtheid — twintig — treft men aan in twee nieuwe gemeenten, die tot stand kwamen bij de samenvoeging, nl. Sainte-Ode en Léglise (provincie Luxemburg). Sint-Gillis (niet gefusioneerde gemeente van het arrondissement Brussel-Hoofdstad), waarvan het bevolkingsaantal gedaald is van 55 055 tot 50 032, behoudt de grootste bevolkingsdichtheid (19 819).

De bepaling van de klassegrenzen op de bijkaart is gebeurd volgens de principes die aan de basis lagen van de hoofdkarta. De grenswaarden zijn niet identiek met die van de kaart op 1 : 500 000, maar ze zijn er ruimschoots mee te vergelijken. De bevolkingsconcentratie is minder sterk dan in 1970 : dit is gewoonweg het resultaat van het verdunnen van de hoge stedelijke dichtheden in het kader van de nieuwe fusiegemeenten (voorbeelden : Bergen, Namen, Leuven, Kortrijk en alle kleine steden van Hoog-België). De hoofdtrekken van het ruimtelijk beeld blijven ook op deze dichtheidskaart waarneembaar.